

МАКСИМ БУТЧЕНКО

Максим Бутченко колись працював на шахті Донбасу. Сьогодні він журналіст молодого журналу «Новое время», автор книжок «Три години без війни» та «Художник війни». Остання перекладена чеською та англійською.

Трагічний 1930 рік, Україна, Слобожанщина. Історію однієї сім'ї написано на основі реальних подій. Родина Шевченків переживає буремні часи. Федот не хоче мовчки коритися новій владі, а його брат Петро — піддабузник, плазує перед советами й потай домагається Федотової дружини Сашки.

Особисте накладається на суспільне. Червоноармійці швидко потопили в крові невеличке повстання селян проти колективізації. У Шевченків знайшли приховані запаси, хитро випитавши про них у дитини. Сім'ю в нелюдських умовах етапують на заслання в Карелію. Саме там розкриється вся правда про Петра і відбудеться останній бій двох рідних братів.

Федот лупив брата щосили, ніби забивав у нього всю накопичену злість... Сашка стогнала й зивалася в нападі відчаю, як змія. Сліз і крику не залишилося, тільки сиплюватий стогін. Піт крапав з чола. Петро не рухався. Молодий Шевченко присів, а після й зовсім гелнувся на землю. Він схопився за голову й замукав. Денне світло струмувало на трійцю, висвітлювало їхні втомлені, приречені, змарнілі обличчя. Як же вони були схожі! Які ж вони різні! Закривавлені, почервонілі, зблідлі. Вони сиділи, лежали, розпростерлися долиць. Не було чути ані звуку. Тихо...

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-3189-4

9 786171 231894

МАКСИМ БУТЧЕНКО

КУРКУЛЬ

КУРКУЛЬ

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

МАКСИМ
БУТЧЕНКО

МАКСИМ БУТЧЕНКО

КУРКУЛЬ

РОМАН

ХАРКІВ **КЛУБ**
2017 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)
Б93

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Обережно! Ненормативна лексика!

Дизайнер обкладинки *Петро Вихорь*

ISBN 978-617-12-3189-4

- © Бутченко М.А., 2017
- © DepositPhotos.com / heckmannoleg, human_306, обкладинка, 2017
- © Shutterstock.com / Glovatskiy, Neangell, RossHelen, Tinseltown, обкладинка, 2017
- © Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2017
- © Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2017

*Дякую моїй дружині Тетяні за підтримку
і моєму постійному редактору Ніці Івановій
за допомогу під час створення книги.*

Переднє слово

Історія країни нагадує великий механізм, що складається із гвинтиків та коліщат. Вони крутяться, чіпляючись зубцями за зубці, примушуючи обертатись наступний вал, і у такий спосіб минає час. Одна подія впливає з іншою. Майже сто років тому велике зубчасте колесо почало крутитись, назавжди змінивши державу та людей, що в ній проживали. Починаючи з зими 1930 року по всьому СРСР сотні тисяч сільських господарств розкуркулили, відібрали хліб, відправили у вигнання до Сибіру й на далеку Північ. Це був останній удар радянської влади по всьому індивідуальному та приватному. Заможне селянство, середняки — остання фортеця відносно незалежного існування людини в радянській державі. Останній проблиск особистої свободи. Довкола в гарячковому темпі будувалась інша країна, де все було колективним, думка підлягала системі, а життя належало Комуністичній партії.

Півтора року знадобилося Радянському Союзу, аби понад два мільйони дорослих та дітей перетерти жорнами розкуркулювання та репресій, лишаючи навзамін голу землю та невагомий попіл. У людей вирвали залишки їжі, нажитих статків, самоповаги. А останні квадратні сантиметри приватного простору витіснили жорстоко, у нелюдський спосіб.

Ця книга — про моїх прадіда та прабабу, що проживали на початку минулого століття на Слобожанщині. Їхні життя та доля в певний момент стали для мене взірцевими щодо

величезних втрат та мізерних здобутків. Розповідь цієї книги — реквієм за волею. Саме через цю втрату стали можливими і Голодомор, і страшний 1937 рік, і переслідування вільнодумців. І навіть сепаратистський рух у 2014 році, що переріс у криваву війну, — це наслідок втрати особистого, незалежного сприйняття світу. Здеградовані, дезорієнтовані люди, що втратили будь-які ознаки критичного мислення, легко піддалися на маніпуляції російської пропаганди. Коріння війни на Донбасі закопане в далеких 1930-х. Тоді, власне, і заскреготіли-закрутились на цій землі зубчасті колеса розкуркулювання та знищення останньої людської гідності.

Перед тим як настане ніч, поволі тьмяніють барви. Ця книга — наче вечір, коли темрява заповзає в країну, місто, село, двір, дім, простягаючи потворні руки, аби вхопити й затягти людину в безодню, здавалось, у безпросвітний морок.

РОЗДІЛ 1

Хата палала. Федот різко потягнув віжки на себе, санки глухувато рипнули, прим'ятий сніг хруснув, немов засохлий хліб, кінь зробив два кроки й зупинився. Із занесеного снігом пагорба було видно все село — сотня хат чорніла купками нічної темряви, нерівні краї солом'яних дахів, як чорнильні плями, розтеклись білою сніговою низиною. Сотня тонких кучерявих струмків диму в'юнилась із труб, вони синхронно підводились на три аршини вгору, а тоді зникали, розчиняючись у прозорому повітрі. Здавалось, хати були підвішені на димові мотузочки між небом та землею, немов дерев'яні прикраси на різдвяній ялинці в дореволюційні роки. Горіло на лівому боці села, звідти вогонь підіймав охристо-червоні щупальця, наче прагнув ними торкнутись холодного густого неба. Федот поправив капелюха, що трохи сповз, прижмурився, намагаючись з'ясувати: чия ж то хата в обіймах полум'я? Це, мабуть, Мачули, сільського «партейного ахтивіста», як любив казати сусід Нестор. Місцевість навкруги палаючої хати охопив пазуристий вогонь. Величезні, дикі та неприборкані тіні стрибали по околиці села, спотикались об тонкі та кістляві дерева, послизалися на неголених куцах, а далі падали на найближчі хатинки. Здавалося, що навіть тут, на пагорбі, чутно плямкання полум'я; хрускіт, із яким воно жерло дерев'яну хатинку, лишав по собі самий попіл. Федот підвівся на санках, подивився ліворуч, на рівне простирадло снігу, не зачеплене ще ані людиною, ані

звіром. Він пройшов по снігу, втискаючи в нього глибокі сліди, які згодом дрібнішали — міцний степовий вітер обмів круглі боки пагорба, розтягнув сніг, неначе тісто. Січневий настил зарипів, слід виявлявся не таким уже глибоким, можна було проїхати. Федот знов прижмурився й подивився у вогняну далечінь.

— Почалося! А я ж попереджав. Що тепер буде? — пробуркотів він і підняв комір овечого кожуха.

Чоловік повернувся до підводи, уместився на сіні, ухопив віжки, ляснув ними по коневій спині. Кінь повільно зрушив, пройшов п'ять кроків, а тоді Федот спрямував його ліворуч, до села.

Кінь біг, оминаючи нечасті кущі, що здіймалися на білому простирадлі недостриженою купкою волосся, ламав крижану шкаралупу, проїхав схилом, а як опинився на трамбованому обозному шляху, прискорив ходу. Нерівний, з двома коліями шлях тягнувся крізь декілька безіменних вулиць, тремтів ниткою, кидаючись від одної хати до іншої. Лишалось ще півверсти, і Федот знову натягнув віжки, підганяючи коня. Яскраві відблиски пожежі, які можна було побачити здалеку, падали в сніг, мов струмки крові. Ще кілька хвилин — і він опинився біля палаючої хати, зістрибнув на землю та підійшов ближче. Невисока будівля палала, як величезне багаття. У вузьких вікнах полум'я виявилось рожевим, а згори — понад дахом — насичено-червоним. Праворуч метушилися чоловіки, що ламали низький та кволий парканчик та намагалися розібрати навіс, де зберігався господарський інвентар. Вогонь не повинен був перекинутися далі.

— Шевченку, ти шо тут?! — гучний, жорсткий голос пролунав іззаду.

Федот розвернувся і зіткнувся поглядом із неочікуваним співрозмовником.

— Їхав поруч, побачив полум'я, голово. А маєш щось проти?

— Я? Маю, такого багато, що маю, — забелькотів голова колгоспу, що вже добре залив очі.

Він стояв похитуючись, на почервонілому невдоволеному обличчі танцювали відсвіти пожежі.

— Ти, тойво... Я тобі казав по-хорошому... А ти... Дивись мені... — бурмотів голова, що ледь тримався на ногах.

Федот уважно подивився на м'ясисту, грубо вирізану пилку «прісідателя», хотів було вилаятись та послати його, але махнув рукою, розвернувся, відійшов убік. Чоловіки тим часом прибрали навіс, розбили паркан, розкидали дрова якомога далі від полум'я. Хата догоряла.

Шевченко підійшов до земляків, що стояли захекані та дивилися на полум'я, що поступово тьмяніло.

— А, Степановичу, ти, як завжди, вчасно, — заговорив один із них, височенний та худий, як голобля.

— Та, хлопці, так вийшло. Їхав із району, дивлюсь — горить, здалеку видно. Я одразу туди завернув. Але Жвавий уже не той, старий, ледь плентається, — поскаржився Федот.

— Ти хоч коня маєш, а в нас цей колгосп усе забрав, — зненацька випалив другий, одягнений у сіро-зелену куфайку та широко пошарпану яломку.

— Ану не починай скиглити, Потапе, і так маркітно на душі. Прийду додому, мені жінка знов винесе мозок через кобилку та теличку. Усе вона плаче, голосить, життя через неї нема! — голосно зойкнув високий.

— Я хотів лиш... — почав був пошарпаний, та не встиг закінчити. Його урвав Федот, який побачив, що розмова йде трохи не туди.

— А Пилип Мачула де лазить? Хату, мабуть, покинув?

— Поїхав наш Пилипко в партійних справах. До Харкова, — відзвітував чоловік у куфайці, а тоді багатозначно повів головою в бік догоряючої хати. — Он бач, що робиться!

— Справи ясні, що справи темні, — підтвердив Федот.

І вже хотів було далі розпитувати, як зауважив, що з лівого боку хатинки, з темного натовпу селян відокремилася фігура голови колгоспу та попрямувала до нього. Зустрічається із п'яним головою йому більш не хотілося, та й остання їхня бесіда ледь не закінчилася різаниною. Шевченко невдоволено позіхнув, обійшов парканець і рушив до Жвавого.

Федот поїхав на інший бік села. У крайньому віконці його хати блимало жовте світло, немов запалене око солом'яного відтінку, а решта віконець темніла, злегка відблискуючи посвітом у кволому с'яйві місяця. Чоловік відчинив браму, заїхав у двір. Відчепив віжки, розв'язав повід, далі потягнув за край підчеревника і розмотав ремені через сіделка, розпустив супоню. Жвавий спокійно стояв, адже звук до щоденної процедури, а тим часом Шевченко зняв гужі й дугу, обережно потягнув хомут. Відвів коня в стійло, дорогою зазирнув у хлів, де мешкала корова, зайшов у саж з єдиною свинею, що залишилася — вона трошки розхитала дерев'яну загорожу. Федот це зауважив та почав шукати, чим полагодити вибиту дошку. Далі навідався в сарай, набрав соломи, відніс Жвавому. Кілька хвилин порався у справах, вийшов у двір, витер руки снігом, що відразу розтав і краплями потік по мозолистих, грубих, почервонілих долонях із натертою, жорсткою шкірою. Вода капала з рук, роблячи дірки в снігу, немов кулею пробиваючи сіру сталеву поверхню, і замерзала в тонкій, неглибокій воронці.

Федот зупинився перед дверима в хату, не хотілося туди йти. Ще зранку Саша, його жінка, теревенила йому про колгосп та погрози голови. Дурна баба! Скільки ж їй казати, що не тої він породи, не стане в загальне ярмо, хоч убийте! Батько його, нехай спочиває спокійно в чорній землі, усе навчав робити власноруч, не покладатись на ближнього. Бо в тих, хто поруч, згнила душа; мертвечина та сморід тягнуться, немов хвіст. Таким бачив він світ у свої останні роки. Помер після громадянської війни. Господарство почало занепада-

ти, у країні панував голод. Батько насамкінець став зовсім слабій, лише дивився весь час через паркан на село, немов зустрічав нові часи, що приходили охлялі та люті, як вовки. Так і помер біля тину. Тепер Федот оберігав кожний шматочок двору, кожен сажень. Ото напередодні приходив «прісідатель», кричав: «Ти одноосібник, класовий ворог радянської держави!» Стояв на дворі, усе винохував. Молоді, його посіпаки, з міста приїхали. Кажуть, «двадцятип'ятитисячники», тьху, ледь вимовиш! Партія їх послала забирати пшеницю й жито, або світовий капіталізм розчавить молоду країну, що заповзялась робити індустріалізацію. Гасали, як оскаженілі, шукали, чим поживитися. Минали гидливо Федота, якому партія пришпилила лайливе прізвисько «твердозаданець». Вони нишпорили у дворі, а Саша схопила чоловіка за рукав і тримала весь час, поки тягали мішки з комори. Так міцно тримала, що пальці побіліли, немов уся кров відійшла, або вона забруднила руки в борошні. А Шевченко дивився, як його майно забирають, але не міг нічого сказати, стояв, немов стовп, самі губи ворушилися. Саша нахилилася до чоловіка, думала сказати, аби той не комизився, а він шепотів одну й ту фразу без кінця:

— Який я «кулак»? Кулаками працюю та кулаки під голову кладу, як спати лягаю. Осьо й увесь «кулак»!

Наостанок «двадцятип'ятитисячник» тягнув мішок із пшеницею, а під пахвою тримав курочку. Курей у шевченковому господарстві лишилось п'ять, інших порубали й здали на м'ясо. Усі одноосібники зобов'язані здавати і м'ясо, навіть якщо не мають ніякої худоби. Де собі хочеш бери, у сусіда кради, а м'ясо здай! Отже, не витримав Федот, вирвався з жіночої хватки, спрямувався до падлюки. Вирвав мішок та лупнув його одразу. А був Шевченко чоловіком примітним, мав зросту два аршини, буцнув він хлопця, і комсомалець сторчкака полетів через замет. Тут голова накинувся на нього, витяг бозна-звідки наган та почав гарячково трусити ним

перед обличчям Федота, погрожуючи застрелити, де стоїть. Ледве Саша відтягнула розлюченого чоловіка, уберегла від лиха. А вже згодом канючила, скиглила, що, мовляв, «ти, клятий, хотів донечок сиротами залишити, гад, принаймні б подумав, хто їх годуватиме! На братика твого надії нема!» І дійсно — нікого не лишилось у Шевченка, тітка другий рік як померла, ще раніше — мама з татом. А на брата, правда, сподівань мало, вештається все по своїх зборах, балакає про нову соціалістичну спільноту, про справедливість теревенить. Звідки він такий у їх родині — невідомо. Буває, рідні брати, а між ними — стіна, немов не одна й та сама кров у жилах тече, не одні й ті самі батьки виховували, не одні матеріні груди смоктали. Не розумів Федот свого старшого брата Петра, хоч і мешкали стільки років в одній хаті.

Подумав він про це і знову позіхнув. Як набридло ховатись! Наче пес вуличний у дощ, так і він, похиливши голову, біжить від усього світу. Тут жовток у віконці згас, мабуть, Саша погасила лампу, не дочекалася його, лягла спати. От було б добре, якби лишився Бог на небі, не забув про нього, заблудлого сина. Федот зайшов усередину, обтрусився; праворуч — двері в братову кімнату, ліворуч — його, а посередині — комора, де тримали дрібний інвентар та одяг. Федот пішов до своїх дверей, потягнув за ручку й пірнув в імлу. Біла смуга світла, немов соняшникова олія на поверхні миски з юшкою, плавала посеред хати. Одразу біля входу — пічка. Червоні пелюстки відблисків жевріючих дров було видно на перекритті стелі та побілених трямках. Навпроти печі — вікна, під ними, ближче до красного кута, застелений діжничковою скатертиною стіл. А поруч — мальована скриня. Праворуч сплять діти, ліворуч — жінка. Федот прокрався до столу. Там стояли дві поливані миски: в одній був хліб, а в іншій варена картопля — дружина приготувала.

— Чого це так пізно? Що трапилось? — з кутка пролунав тихий голос Олександри.

— Не спиш? Спи собі, — одказав Федот.

— Хіба з тобою заснеш? Швендяєш ночами, як той кіт на-весні.

— Та де я там швендяю, хата в Мачули згоріла, заїхав по-дивитись.

— Як то згоріла? Що, зовсім?

— Я б сказав — геть згоріла.

— Як же ж воно?..

— Як-як — отак. Не треба було розпускати байки свої радянські, людей доводити... Останній шмат хліба з рота ви-тягають.

— Схаменися, іроде! Знову за своє. А як хто почує? Під-ведеш під холодну, а може ще й гірше, без суду та слідства.

— От чого ти знов, Шуро, тільки й чути від тебе «схаме-нися» та «схаменися». Не можу я так! Як твій мозок баб-ський не розуміє, що не можу!

— Бабський чи ні, а ти прямо розхрабривсь. Героєм бути хочеш? Добре. Доживеш до старості, то й буянь, тільки піс-ля того, як діти на ноги стануть.

— Гаразд. Годі. Зараз доїм, будемо спати.

— Будемо. Розумник. А чи ти забув, що матуся моя в Смольному навчались?

— Та чув уже сто разів. Тикаєш мені своєю матусею. Тіль-ки що з того зараз, заради чого вона навчалася? Навіщо, я тебе питаю? Для чого?

— Для живого!

— Ти спиш, чи шо? Що ти верзеш?

— Що, що... А ото. Не дуже балакай, бачиш, що робить-ся, за людей тепер людей не вважають.

— Твоя правда. Хоч цьому тебе матуся смольна нав-чила.

Федот проковтнув картоплю та пішов у ліжко до дру-жини. А тим часом брудні на вигляд хмари замацали не-бо, розмазали по місяцю спочатку тонкий серпанковий шар,

а тоді гладкими мазками прикрили нічне світило. Настала ніч, умочивши село в темну непроникну фарбу.

Наступного ранку Федот прокинувся, коли сонце ледь пробивалося крізь каламуть хмар. Узимку на селі роботи було небагато: жінки пряли й вишивали, чоловіки порались у сараях та відпочивали. Саша грюкала посудом, вимішувала тісто на пиріжки, згодом збирала старшу доньку Ліду до школи. В їхньому селі три роки як відкрилася школа — три класи й двоє вчителів. Старша вже рік старанно відвідує навчання, їй подобається, он вже й абетку знає, і писати трохи навчилася. А молодша Зоя сиділа на довгому ліжку, цяцькалася із дерев'яною лялькою, яку Федот вистругав минулого літа та причепуривав для малої клаптиками синьої тканини, що залишились після шиття його сорочки.

— Давай-но, поки гарячі, поїж трохи, — звернулась Олександра до чоловіка.

— Шуро, заспався я щось... Зморила мене вчорашня подорож. А ти чого мене не будиш?

— А що ж будити? Петро зарано пішов — на збори, приїжджають із міста комсомольці. Казав, аби й ти приходив.

— Диви, уже втік. Піду корові насиплю, а ти свині поки навари. Там подивимось, що то за збори.

— Може, не підеш?

Шура якимось своїм загостреним жіночим відчуттям усвідомила зле. Запальний був її Федот, спалахував, немов скіпа, але швидко вигорав. Буває, гримне, а за хвилину вже всміхається, мовляв, що ти, мамо, не злий я, така вдача просто. Спочатку жінка його побоювалась, особливо в перші роки. Батьки віддали її за Шевченка, який був трохи бідніший, міркували таким чином уласкавити радянську владу, уберегтися від ЧК. Але не вбереглись, відібрали в них усе й заслали невідомо куди. Може, до Казахстану, а може, й ближче, хтозна. Федот дуже поважав її батька, розмовляв

гречно, з чемними нотками, не так, як з іншими. А як вислали Олександриних маму й тата, зовсім змінивсь. Озлився не жартома, а серйозно, щотижня лаявся з кимось із влади, набув репутації бунтівника. Ще й брат його під'юджував, усе мріяв схилити на свій бік. Часом чоловік м'якшав, слухав братика, що розповідав про світле майбутнє, де всі рівні. Утім, слухав Федот нервово, постукуючи долонями. Але щоразу вислуховував до кінця і лише потім шпарко підводився та гунав дверима Петрової кімнати так міцно, аж вапно сипалось.

— Чого ти з ним так довго товчешся? Хіба треба на себе відро помийне виливати?

Шура неодноразово намагалась відмовити від такого спілкування свого чоловіка. А той махав руками: «Усе тобі треба знати!» Так і затихав. Але одного разу розсердився та пальнув голосно, мов з гармати: «Ворога треба чути, знати, як він мислить!» Ці слова наче молотом огріли Сашку; вона зрозуміла, що рано чи пізно лихо підхопить їх з дому, як протяг. Не буде їм добра. Ось і тепер чоловік легко погодився йти на ці клятві збори, а жінка труситься, наче те павутиння на сирому вітерці.

— Знов ти почала. Піду, нехай булькочуть, я буду тихенько сидіти, не бійся!

Ойкала та айкала Сашка, але ж хто її слухає?! Серце жіноче чутливе, мов осіння пелюстка, яка відчуває буревій, ще тільки-но тьмяніє небо.

Ближче до полудня Федот натяг шапку, убрався в кожух і пішов до «ізби-читальні», де часто засідав місцевий партійний осередок. У приміщенні було повно людей, здебільшого чоловіки-колгоспники, кілька одноосібників і жінок. У лютому вдень нудьга загортала селян старою й подряпаною, але мереживною, мов хуртовина, млостью, додаючи їм важкої журби та душевного смутку. Чоловіки випивали, а жінки були не від того, аби попліткувати. Та вже кілька зим

поспіль до них унадилися приїжджати міські партійці. Одного разу привозили вченого дядька, з лисиною, наче натертою каніфоллю. Він дві години поспіль стояв у куті, як прибитий, і не замовкаючи розповідав про те, що світовий капіталізм має от-от повиздохати, а пролетаріат — навпаки, скрізь повстати і правити всією Землею. Треба лише потерпіти трошечки, натиснути, зерна не утримувати, а все віддавати Партії. Насамкінець усі вже ладні були розійтися, адже час стояв пізній, аж тут Федот не втримався й спитав:

— Ти, я бачу, дядько вчений. Університети закінчував, долоньки-он бачу, які ніжні, мов у дівчинки...

Чоловіки попереду радісно закрикали, а жінки біля виходу гмукнули всі разом.

— Товаришу, я... — намагався сам за себе заступитися вчений.

— Так-от, — продовжив Федот, — якщо пролетаріат буде правити всюди й скрізь, то ким саме він буде правити?

— Е-е-е... — забекав партієць, очі його забігали, а руки затремтіли.

Чоловіки в приміщенні затихли, а вчений крутився на місці, немов його хтось укусив, згодом зняв окуляри, витяг довгу білу пом'яту хустку та почав люто натирати лінзи. З того часу Федот щоразу відвідував подібні збори, дошкуляв ораторам, але й уважно їх слухав.

Ось і нині він вийшов надвір і почимчикував до хвіртки. Поруч біля кривого, як у того вченого дядька пика, паркану стояв Нестор, Федотів сусід. Це був п'ятдесятидворічний чоловік із широким обличчям у численних зморшках. Нестор мав вузько посаджені очі й товстуваті губи, нібито стиснуті посмішкою. Обличчя незвичайне, але більш дивовижною була його вимова: Нестор перекичував слова, вимовляв їх недоладно, часто плутаючи або пересуваючи наголос.

— Що це, сусідику, тобі не сидиться вдома? — прошепелявив він, стукаючи люлькою об дерев'яний стовпчик.

— Йду на збори, прочухати твоє керівництво! — одразу відповів Федот.

— Шо їх чухати, вони нині самі очухуються.

— Про шо це ти, Несторе?

— Так у нас у колгоспі, цей, чутки гуляють, буцімто пріседателя так вилаяли в районі, так вилаяли! Погрожували судом і таборами... Прийшов до нас у бригаду блідий, як смерть. Я йому кажу: «Ну воно тобі треба, що ти себе мучаєш? Йди на покой!»

— Ну-ну, і що ж він відповів?

— Скочив, як оскаженілий, і давай матом на мене. А тоді сів за стіл і спокійним голосом, як той батюшка, пропісочив усіх, от.

— Несторе, от ти дурню старий. Нашо ти подався в той колгосп?

— А шо мені? Шо втрачати? Ондо халупа моя перекосилась, як обличчя в пріседателя. Қорова три роки як померла, а жінки нема в мене, гарніюні такого. Оце ходжу на комітет бідноти, послухаю, як ця біднота порається, аж легше стає. Я як пан серед них, хліб із салом їм!

— Працювати треба, і не будуть бідувати. А то самогонку жеруть та пісні горляють. Чув я твою бідноту...

— Це ти, товаришу Шевченко, контрреволюційні пісеньки співаєш. Так і закриють.

— Ну, якщо ти, старий пеньок, не донесеш, то й не закриють.

— Це залежить, чи даси ти мені зараз тютюну, о!

— Хитрий ти! Як я з тобою, із здирником, стільки років прожив?

Нестор ласо засопів, замуркотів, немов кіт, простягнув долоню, в яку Федот насипав із гіркою доброго тютюну. На цьому й попрощалися. Федот посміхнувся, постукав приятеля по плечу, а тоді захрумкав стежкою, що вилась, як псячий хвіст.

«Ізба-читальня» стояла посеред села. Узагалі-то колись це був маєток місцевого пана «міроєда» Нестеренка, але його радянська влада швидко приборкала. Пана розстріляли, майно забрали, жінка з немовлям утекла. І ось тепер велика кам'яна хата з широкими, на півсажня вікнами — любив колишній господар багато світла — служила новій державі. Біля ганку стояли троє колгоспників, курили, плювали в сніг. Там, де вони плювали, снігове полотно було вже схоже на дуршлаг. Колгоспники ховались під навісом, повільно виціджували слова, а плювали — мов ставили крапку. Федот кивнув, постукав валянком об валянок, витер обличчя й увійшов у коридор, що тягнувся, мов хробак, заповзаючи в глибину хати. У тьмяний та вузький простір з відчинених дверей падало геометрично-рівне жовтувате світло. Звідти лунав чийсь голос, твердий, як граніт. Він бив словами, розкидав їх, наче каміння. Цей голос наполегливо й прямо гримотів у приміщенні так, що в певний момент притягнув до себе Федота. Той покірно попрямував до світла з дверей, роблячи дрібні тихі кроки, як впертий, почухраний та вже приречений вовк.

РОЗДІЛ 2

Світличка, ущент забита селянами, здавалася малою затокою. Волохаті, кудлаті макітри чоловіків, що сиділи низками, котились темними хвилями від вищих на зріст до нижчих. Іноді людська хвиля пінилась білими жіночими хустками, а тоді знов падала до темної голови колгоспного селяюка. Федот озирнувся. Стіни синіли шпалерами: на довгих стеблинах важко звисали однокольорові квіти, і лише порожні насичено-блакитні прямокутники свідчили, що колись там були картини, які належали старому господареві. Добротні меблі розкуркуленого вивезли звідси вже давно, лишилися самі стільці та стіл, біля якого наразі стояв високий, немов маяк, чоловік. Решта сиділи по лавах. Саме об підніжжя стола, схоже на брунатний глиняний обрій, бились людські хвилі, а чоловік підводився над ними — високий та недосяжний. Це його голос Федот почув у коридорі, а як зайшов, оратор на кілька секунд замовк.

— Товариші! Партія визначає норму заготівлі хліба не просто так. Ми зараз живемо на військовому становищі. Усі буржуї проти нас, товариші! Вони прагнуть розірвати нашу країну на клапті, мов хижі звірі. Капіталісти посилають шкідників та вербують куркулів. Щойно було ввіймано контрреволюційну групу на чолі з професором Єфремовим, вони мали намір захопити владу в Україні. От тоді б селянство остаточно потрапило в кабалу, на сотні років! Бо ж визнали п'ять мільярдів боргу капіталістам — за землю. І вам, товариші, довелось б виплачувати відсотки та викуп!

Від автора

Ця книга для мене — відновлення історичної пам'яті. Усі події, які відбуваються з героями, виявилися прихованою, до часу запечатаною інформацією в моєму ДНК. Мені потрібно було одного разу написати лише слово, лише почати — і тоді фрази самі по собі стали складатися в постаті; народжуючись, воскрешали історію.

Усе, що відбувалося з моїм прадідом та прабабою, — правда, хоча комусь і здається вигадкою. Іноді мені доводилося зупинятися, аби зрозуміти, чому кожен новий день оживає в мені, ніби це діялося зі мною. Не можу виразно пояснити, чому так, але частенько бувало, що я відчував подив від фактів, описаних у книзі, не менше, мабуть, ніж мій читач. Мені здається, що родова пам'ять — це сильна й не зовсім досі проаналізована річ. Саме вона багато чого змінює й пояснює, залишаючись водночас живою й мертвою. Нам ще не раз треба зазирнути в минуле, щоб передбачати майбутнє. Це найпростіше й найскладніше заняття, але таке необхідне для країни.

Завершуючи, скажу, що Федот Шевченко, потрапивши в Ровеньки, прожив довге й невиразне життя. Працював у колгоспі, ніколи більше не був причетний до заворушень чи бунтів. Він помер, коли йому виповнилося 80 років — старий і такий несхожий на себе в молодості. Його дружина Сашка померла через місяць після нього — не витримала вічної розлуки зі своїм єдиним чоловіком і близькою люди-

ною. Їхня донька Зоя виросла й вийшла заміж за мого діда, Івана Бутченка. Частенько вона, моя бабуса, ховала харчі у великій скрині, страхаючись голоду й неволі. Про своє вигнання вони до кінця життя остерігалися говорити: боялися, щоб їх знову не засудили. Але ніхто їх не шукав — сім'я загубилася в бурхливому людському потоці, коли країну різала й шматувала радянська влада.

Петро Шевченко після сутички з братом залишився живий. Він побув ще трохи на Півночі, а потім утік назад на Слобожанщину, сподіваючись, що його знову приймуть і він зможе влаштувати своє життя вже без Федота. Але в той самий день, коли Петро прибув у рідне село, його схопили червоноармійці. До раннього вечора чекісти винесли вирок і в один момент старшого з братів Шевченків розстріляли на очах у переляканих селян, серед яких до того часу залишилися жити переважно лише діди й баби та селянські вдови з малими дітьми.

ЗМІСТ

Передне слово	7
Розділ 1	9
Розділ 2	21
Розділ 3	33
Розділ 4	47
Розділ 5	60
Розділ 6	72
Розділ 7	84
Розділ 8	94
Розділ 9	105
Розділ 10	119
Розділ 11	133
Розділ 12	146
Розділ 13	159
Розділ 14	172
Розділ 15	186
Розділ 16	200
Розділ 17	212
Розділ 18	224
Розділ 19	238
Від автора	252

Літературно-художнє видання

БУТЧЕНКО Максим

Куркуль

Роман

Керівник проекту *В. А. Тютюнник*
Координатор проекту *К. В. Озерова*
Відповідальний за випуск *О. В. Стратілат*
Редактори *Г. В. Пагутяк, В. А. Іванова*
Художній редактор *Ю. О. Дзекунова*
Коректор *Ю. С. Любавська*

Підписано до друку 04.05.2017. Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «Literaturna». Ум. друк. арк. 13,44. Наклад 6000 пр. Зам. №

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано з готових діапозитивів на ПП «ІОНІСОФТ»
Свідоцтво ДК №3461 від 14.04.2009 р.
www.unisoft.ua
61036, м. Харків, вул. Морозова, 13Б

Бутченко М.

Б93 Куркуль : роман / Максим Бутченко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 256 с.

ISBN 978-617-12-3189-4

Це було насправді. Федот Шевченко не з покладистих і зручних для нової влади людей, на відміну від Петра, старшого брата, який підлизується до радянських колективістів. Підлість Петра ще й у тому, що він давно хоче відвоювати собі Сашу — дружину Федота. Разом з односельцями молодший брат агресивно й уперто не приймає колективізацію, але повстання селян жорстоко придушують узимку 1930 року. Сім'ю силою розкуркулюють, підступно випитавши в дитини, де батьки ховають харчі, і вивозять у Карелію разом із Петром-підлабузником. Остання смертельна сутичка братів неминуча.

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)

1. Бахмут (Артемівськ), вул. Незалежності, 69 (ТЦ «Азов-Плаза», 2-й поверх), (0627) 44-90-99
2. Біла Церква, вул. Ярослава Мудрого, 5/13 (копійний універмаг «Дружба», 1-й поверх), (0456) 39-04-68
3. Білгород-Дністровський, вул. Московська, 16-А (ТЦ «Рута-Плаза», 2-й поверх), (04849) 6-07-26
4. Бердянськ, просп. Азовський, 35-А (ТЦ «DEL MAR», 1-й поверх), (06153) 3-48-40
5. Бориспіль, вул. Київський шлях, 10-В (ринок «Зоряний», місце 103), (06153) 3-48-40
6. Вінниця, вул. Паланіна, 1-А (ТЦ «Квартал», 2-й поверх), (0432) 50-88-06
7. Вознесенськ, вул. Снякова, 5-А, (05134) 3-20-19
8. Дніпродзержинськ, просп. Леніна, 57-А (ТЦ «Фуршет», 1-й поверх), (0569) 53-42-26
9. Дніпропетровськ, просп. Дмитра Яворницького, 105 (ТЦ «Сільпо», 2-й поверх), (056) 770-00-55
10. Дніпропетровськ, вул. Калініна, 9-А (ТЦ «Miriada», 1-й поверх), (056) 760-33-30
11. Житомир, вул. Київська, 87 (ТЦ «Вопак», 2-й поверх), (0412) 41-24-85
12. Запоріжжя, просп. Соборний, 58, (061) 787-63-86
13. Запоріжжя, просп. Металургів, 2-Ж (ТЦ «Рекордний», 0-й поверх), (061) 236-86-54
14. Івано-Франківськ, пл. Ринок, 1 (ТЦ «Галерея Н», 0-й поверх), (0342) 72-58-32
15. Ізмаїл, вул. Пушкіна, 47 (ТЦ «Електрон», 2-й поверх), (04841) 6-22-12
16. Ізюм, пл. Діжона Лєнона, 7, (05743) 3-14-72
17. Кам'янець-Подільський, вул. Данила Галицького, 11/3 (ТД «Максимум», 2-й поверх), (03849) 6-48-11
18. Київ, вул. Велика Васильківська, 72 (ТЦ «Олімпійський», 3-й поверх), (044) 590-25-76
19. Київ, вул. Райдужна, 15 (ТЦ «Фуршет», 0-й поверх), (044) 540-23-65
20. Київ, вул. Маршала Маліновського, 12-А (ТРЦ «Метрополис», 3-й поверх), (044) 500-62-73
21. Київ, вул. Лукашевича, 15-А (ТЦ «Європорт», 2-й поверх), (044) 461-94-82
22. Київ, вул. Драгоманова, 29 (ТЦ «Центрум», 1-й поверх), (044) 502-18-96
23. Київ, вул. Попудренка, 90/2 (ТЦ «Маяк», 3-й поверх), (044) 361-91-46
24. Кіровоград, пров. Центральний, 3/1 (ТЦ «Плаза», 1-й поверх), (0522) 35-20-55
25. Ковель, бульв. Лесі Українки, 18 (ТД «Бульвар», 2-й поверх), (03352)-5-21-40
26. Конотоп, вул. Конотопських дивізій, 24-А (ТЦ «Маяк», 2-й поверх), (05447) 6-36-77
27. Краматорськ, вул. Палацова, 23 (ТЦ «Прогрес», 2-й поверх), (0626) 48-97-87
28. Красноармійськ, вул. Свердлова, 148, (06239) 2-00-48
29. Кременчук, вул. Соборна, 15/42 (ТЦ «Мерс», 2-й поверх), (0536) 72-97-65
30. Кривий Ріг, просп. Гагаріна, 4 (ТЦ «Плаза-2», 2-й поверх), (056) 409-81-09
31. Кривий Ріг, вул. Ватутіна, 39-А, (056) 409-60-75
32. Лисичанськ, просп. Перемоги, 117 (ТЦ «Лимон», 2-й поверх), (067) 570-61-62
33. Лубни, пл. Ярмакова, 30-А (ТЦ АТБ), (05361) 7-17-10
34. Луцьк, вул. Лесі Українки, 53 (ТЦ «Галерей Центр», цокольний поверх), (0332) 78-35-08
35. Львів, вул. Братів Рогатинців, 15, (032) 235-50-12
36. Львів, вул. Городоцька, 179 (ТЦ «Скриня», 2-й поверх), (032) 298-88-07
37. Маріуполь, просп. Металургів, 64 (ТЦ «Єлизавета», 1-й поверх), (0629) 41-27-71
38. Мелітополь, просп. Богдана Хмельницького, 24 (ТЦ «Пасаж», 2-й поверх), (0619) 44-83-49
39. Миргород, вул. Гоголя, 147 (ТЦ «Мир», 1-й поверх), (05355) 5-06-08
40. Мукачево, вул. Федорова, 6 (ТЦ ШУМ)
41. Ніжин, вул. Шевченко, 11-А (ТЦ «Гермес», 2-й поверх), (04631) 90-10-2
42. Миколаїв, вул. Потьомкінська, 63/2, (0512) 47-58-43
43. Нікополь, просп. Трубіників, 14 (ТЦ ШУМ, 1-й поверх), (05662) 2-50-03
44. Нова Каховка, вул. Парківської комуні, 13 (ТЦ «Центральний», колишній «Дитячий світ», 2-й поверх), (05549) 7-96-51
45. Новомосковськ, вул. Радянська, 34 (ТЦ «Сті-Центр», 2-й поверх), (0569) 69-65-79
46. Одеса, вул. Велика Арнаутська, 61, (048) 786-05-88
47. Одеса, вул. Краснова, 17 (орієнтир — пл. Тобульїна), (048) 780-19-84
48. Одеса, просп. Добровольського, 99, (048) 755-04-40
49. Олександрія, просп. Леніна, 77 (ТЦ «Гранд-Плаза», 2-й поверх), (05235) 7-15-50
50. Павлоград, вул. Центральна, 84-А, (057) 752-65-92
51. Первомайськ, вул. Революції, 34, (05161) 7-53-99
52. Птава, вул. Жовтнева, 50, (0532) 60-60-40
53. Прилуки, вул. Київська, 138 (ТЦ «Фуршет», 2-й поверх), (04637) 3-29-00
54. Рівне, вул. Київська, 67-А (ТЦ «Арена», 2-й поверх), (0362) 64-26-37
55. Селідове, вул. Карла Маркса, 10 (будинок побуту, 2-й поверх), (06237) 7-00-34
56. Слов'янськ, пл. Соборна, 3 (ТЦ «Фокстрот», 2-й поверх), (0626) 62-11-02
57. Суми, вул. Соборна, 42, (0542) 77-17-12
58. Тернопіль, вул. Перля, 3 (ТЦ «Novus», 2-й поверх), (0352) 43-12-76
59. Ужгород, вул. Минаїська, 16-Г (ТЦ «Колізей», 2-й поверх), (0312) 67-22-29
60. Умань, вул. Шевченка, 23-А (ТЦ «Сті»), (047) 444-000-6
61. Фастов, вул. Івана Мазепи, 6 (ТЦ «Фуршет», 2-й поверх), (04565) 6-05-11
62. Харків, просп. Маршала Жукова, 3-А, (057) 392-03-43
63. Харків, просп. Гагаріна, 20-А (ТЦ «На Гагаріна», 2-й поверх), (057) 703-44-58
64. Харків, вул. Академіка Павлова, 144-5 (ТЦ «Юмос», 3-й поверх), (057) 720-12-29
65. Харків, вул. Полтавський шлях, 144 (ТБЦ «Компас», 2-й поверх), (057) 720-10-33
66. Херсон, просп. Ушакова, 35-А (ТЦ «Адмірал», 2-й поверх), (0552) 46-00-66
67. Хмельницький, вул. Свободи, 73 (ТЦ «Фуршет», 3-й поверх), (0382) 72-66-51
68. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 26 (ТЦ «Сільпо», 3-й поверх), (0472) 54-04-47
69. Чернівці, просп. Перемоги, 103, (0462) 65-32-31
70. Чернівці, вул. Головна, 10, (0372) 58-72-44
71. Шостка, вул. Карла Маркса, 24 (у відділенні ПриватБанку), (05449) 7-37-46

Замовляйте книжки будь-яким зручним способом

- за телефонами довідкової служби (050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life); (067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
- на сайті Клубу: www.bookclub.ua
Надсилається безоплатний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@bookclub.ua

**Запрошуємо до співпраці художників,
перекладачів, редакторів**
e-mail: editor@bookclub.ua

Для гуртових клієнтів

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.tradebookclub.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua